

Mgr Sabina Więsyk*, <https://orcid.org/0000-0003-2999-4646>

Dr hab. Bogusława Lachowska prof. KUL*, <https://orcid.org/0000-0002-6858-6314>

*Instytut Psychologii

Wydział Nauk Społecznych

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Współpraca rodzicielska: komunikacja pomiędzy rodzicami

Coparenting: communication between parents

doi: 10.34766/fetr.v42i2.246

Abstrakt: Zagadnieniem budzącym ostatnio coraz większe zainteresowanie badaczy i praktyków jest kwestia współpracy rodzicielskiej. Na gruncie polskim zjawisko to było badane w niewielkim stopniu. Współpraca rodzicielska, zawiązująca się pomiędzy rodzicami tuż po narodzinach ich pierwszego dziecka, odnosi się do sposobu, w jaki matka i ojciec współdziałają ze sobą w opiece i wychowaniu potomstwa. Narodziny dziecka zmieniają charakter relacji łączącej parę, konfrontując ją z wieloma nowymi, często nieprzewidywanymi wyzwaniami. Podejmując się tych wyzwań, rodzice mogą przyjąć postawę współdziałania, okazując sobie wzajemne wsparcie i wzmacniając się w sprawowanych przez siebie rolach, lub rywalizować między sobą, krytykując się nawzajem i umniejszając wagę realizowanych zadań. Ważnym aspektem współpracy jest sposób komunikowania się. Czynniki ten pełni ważną rolę w funkcjonowaniu systemu rodzinnego na każdym etapie cyklu jego życia. Badanie zjawiska współpracy rodzicielskiej może dostarczyć wiedzę niezbędną do opracowania programów prewencyjnych i interwencyjnych mających na celu poprawę funkcjonowania rodziny.

Słowa kluczowe: współpraca rodzicielska, komunikacja interpersonalna, rodzicielstwo, relacja małżeńska

Abstract: Coparenting has recently been of increasing interest for researchers and practitioners. In Poland, this phenomenon has been investigated to a small extent. Coparenting, which begins between parents immediately after the birth of their first child, is the way in which the mother and father cooperate with each other in taking care of and bringing up their offspring. The birth of a child changes the nature of the relationship between the couple by confronting them with many new and often unpredicted challenges. Taking on these challenges, the parents may either adopt an attitude of cooperation, supporting and strengthening each other in their roles, or compete, criticizing each other and belittling the importance of each other's tasks. An important aspect of coparenting is the manner of communicating. This factor plays a crucial role in the functioning of the family system at every stage of its life cycle. Research into the phenomenon of coparenting can provide knowledge that is necessary to develop prevention and intervention programs aimed at improving the functioning of the family.

Keywords: coparenting, interpersonal communication, parenthood, marital relations

1. Rodzicielstwo w kontekście rodziny jako systemu relacji

Rodzicielstwo można zdefiniować jako zespół wielu różnorodnych zachowań, uczuć i przekonań przejawianych przez jednostkę w związku z poczęciem dziecka i/lub sprawowaniem wobec niego funkcji opiekuńczych i wychowawczych (Encyklopedia

Katolicka 2006; 2010). W przypadku kobiet jest to macierzyństwo, z którym związana jest rola matki, zaś w przypadku mężczyzn – ojcostwo i związana z nim rola ojca. Role społeczne matki i ojca wiążą się z zajmowaniem przez osoby je pełniące ważnej pozycji w strukturze rodziny oraz ze specyficzną relacją z dzieckiem, trwającą przez całe życie osób uczestniczących w tej relacji. Matka i ojciec realizują swoje role współdziałając ze sobą, tworząc razem system rodzicielski. Współdziałanie ojca i matki w ramach relacji rodzicielskiej ma istotne znaczenie dla prawidłowego wypełniania przez nich funkcji opiekuńczych i wychowawczych wobec dziecka.

W odniesieniu do rodziny najbardziej rozpowszechnionym paradygmatem teoretycznym jest teoria systemów (Pinsof, 1992). W świetle tej teorii rodzina ujmowana jest jako system hierarchicznie zorganizowanych interakcji między jej poszczególnymi członkami, stanowiącymi systemy na niższym poziomie organizacji struktury. W ramach tych systemów członkowie rodziny powiązani są bliskimi, intymnymi więziami, wzajemnie na siebie oddziałując i modyfikując w ten sposób swoje zachowanie oraz funkcjonowanie rodziny jako całości (Cox i Paley, 1997). W teorii systemów przyjmowane jest zasadnicze znaczenie diady małżeńskiej dla zdrowia i dobrostanu psychicznego poszczególnych członków rodziny oraz dla poziomu funkcjonowania rodziny jako całości (Satir, 1972; Satir, 1988).

Przyjście na świat dziecka, zwłaszcza pierwszego, wymaga dokonania wielu zmian w życiu rodziców: ojca i matki. Zmiany te dotyczą nabycia nowych umiejętności. Są to także zmiany aktywności zawodowej, w relacji z małżonkiem oraz w relacji ze środowiskiem pozarodzinnym. Sytuacja ta, ze względu na wymaganie tak wielu znaczących zmian, stanowi stresor w życiu rodziny, może być nawet doświadczana jako sytuacja na tyle trudna, że powoduje kryzys. To, czy w związku z przyjściem na świat dziecka pojawi się kryzys, zależy od wielu czynników, a zwłaszcza od jakości relacji między małżonkami. Jej ważnym aspektem jest współpraca.

2. Współpraca rodzicielska – rozumienie pojęcia

Koncepcja współpracy rodzicielskiej (ang. *coparenting*) wyrosła na gruncie strukturalnej teorii rodziny (Minuchin, 1974), która kładzie szczególny akcent na wynikającą z przyczynowości cyrkularnej współzależność wszystkich członków rodziny. Stwarza ona tym samym możliwość wszechstronnej i wnikliwej interpretacji wszelkich badań poświęconych związkowi współpracy rodzicielskiej z innymi czynnikami dotyczącymi małżonków i dziecka. Tak globalne i holistyczne ujęcie tego, co dzieje się wewnątrz systemu rodzinnego, nabrało na znaczeniu począwszy od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy to dostrzeżono ograniczenia prowadzonych dotychczas badań poświęconych relacjom w diadzie (np. komunikacji pomiędzy dzieckiem a matką, dzieckiem a ojcem, matką a ojcem)

(Doherty, Beaton, 2004), i idąc za przykładem Lewis, Owen i Cox (1988), skupiono się na interakcjach mających miejsce w triadzie.

Stale rosnąca liczba badań poświęconych współpracy rodzicielskiej udowadnia, iż konstrukt ten pełni kluczową rolę w funkcjonowaniu systemu rodzinnego na niemalże każdym etapie cyklu jego życia, czego dowodem są liczne i silne związki z innymi czynnikami rodzinnymi, w tym: z rodzicielstwem, relacjami pomiędzy rodzicem a dzieckiem, czy też przystosowaniem społeczno-emocjonalnym dziecka (Schoppe, Mangelsdorf, Frosch 2001; Feinberg, Kan, Hetherington 2007). Istnieją dowody na to, że efektywna współpraca rodzicielska może pojednać skłóconych małżonków, zaś nieefektywna podzielić parę, nawet jeśli obydwójce z rodziców są biegli w opiece nad dzieckiem (Beitel, Parke, 1998; McHale, Kuersten-Hogan, Lauretti, Rasmussen, 2000; za: McHale, Kuersten-Hogan, Rao, 2004). Waga współpracy rodzicielskiej urasta szczególnie w przypadku rodzin, których struktura nie ma tradycyjnej, nuklearnej formy, a więc w przypadku małżeństw rozwiedzionych lub par, które nigdy nie miały kohabitującego charakteru, lecz które chcą wspólnie zaangażować się w wychowanie dziecka (Palkovitz, Fagan, Hull, 2014). Wówczas współpraca rodzicielska stanowić może jedyny pomost porozumienia wznoszący się ponad wieloma innymi czynnikami dzielącymi parę. Ponadto, jeden z czołowych badaczy współpracy rodzicielskiej, Mark Feinberg (2002) przekonuje, iż nie ma innego czynnika z obszaru relacji małżeńskich, czy też partnerskich, który miałby silniejszy i bliższy związek z rodzicielstwem.

W momencie, w którym małżonkowie zostają rodzicami zawierają tzw. „porozumienie odnoszące się do współpracy rodzicielskiej”, definiowane jako zakres, w jakim działać będą jako partnerzy lub wrogowie (przeciwnicy) w podejmowanych rolach rodzicielskich” (Gable Crnic, Belesky 1994, s. 382). Rozpoczęcie współpracy rodzicielskiej wiąże się zatem ściśle z etapem adaptacji do rodzicielstwa, kiedy to rodzice ustalają między sobą sposób, w jaki będą współpracować na polu opieki nad dzieckiem. Rzecz jasna, właściwa forma owej współpracy zależy do etapu życia rodziny i jest głównie uwarunkowana wiekiem dziecka, co oznacza, iż jej zakres zmienia się wraz z jego rozwojem, stopniowo wykraczając poza działania skupiające się głównie na zapewnieniu niemowlęciu bezpieczeństwa (McHale, 2007) i obejmując sobą także wychowanie (Gottman i in. 1997, za: Christopher, Umemura, Mann, Jacobvitz, Hazen, 2015).

Większość badaczy współpracy rodzicielskiej zgadza się, iż nie jest ona konstruktem jednolitym, wciąż jednak brakuje zgodności odnośnie tego, jakie czynniki wchodzi w jej skład. Jeden z poglądów umieszcza współpracę rodzicielską na kontinuum ograniczonym przez dwa, podstawowe wymiary: współdziałający lub wspierający styl współpracy (*cooperative vs. supportive coparenting*) oraz rywalizujący lub podważający styl współpracy (*competitive vs. undermining coparenting*) (McHale, 1995). Inne opracowania zwracają z kolei uwagę na wewnętrzny i zewnętrzny wymiar współpracy rodzicielskiej (Fincham, 1998; za:

Van Egeren, 2004). Wymiar wewnętrzny odnosi się do sposobu, w jaki rodzic doświadcza współpracy rodzicielskiej, jak ocenia jej efektywność. Dotyczy również przekonań odnośnie subiektywnie postrzeganej postawy współpracy drugiego rodzica (McHale, 1997). Wymiar zewnętrzny wyraża się zaś w postaci trzech możliwych wzorców interakcji rodzicielskich, które w literaturze (McHale, 1995) określone zostały jako: harmonijne współrodzicielstwo (*harmonious coparenting*), wrogie-rywalizujące rodzicielstwo (*hostile-competitive coparenting*), oraz niespójne współrodzicielstwo (*coparenting discrepancy*). Pierwszy z wymienionych wzorców wyraża się aktywnym wspieraniem wysiłków rodzicielskich partnera, okazywaniem mu poparcia, drugi przejawia się konfliktowością, krytycyzmem, sarkazmem i podważaniem zaradności współrodzica, trzeci zaś, dotyczy uwidaczniającej się pomiędzy rodzicami dysproporcji pomiędzy zainwestowanym przez nich zaangażowaniem i okazywaną dziecku serdecznością.

Najbardziej ogólna definicja współpracy rodzicielskiej opisuje ją jako „sposób w jaki rodzice współdziałają za sobą jako ojciec i matka” (Feinberg, 2002, s. 173). Starając się ją uszczegółowić, badacze już dawno przestali utożsamiać dobrą współpracę z „równym” podziałem obowiązków domowych (Deutsch, 1999), choć to właśnie ta kwestia (w ocenie matek), stanowi punkt zapalny większości konfliktów w okresie po narodzinach dziecka (Cowan, Cowan, 1988). Owszem, jak udowodnił m.in. Patterson i in. (2004), podział pracy odnoszącej się do opieki nad dzieckiem i zadań związanych z funkcjonowaniem gospodarstwa domowego daje pewien wgląd w funkcjonowanie rodziny, ale nie wyczerpuje opisu jej specyfiki. Co ważne, badający współpracę rodzicielską badacze dookreślają tą kwestię, tłumacząc, iż to indywidualne zadowolenie z subiektywnie postrzeganej sprawiedliwości przyjętego podziału pracy, a także samego sposobu jego negocjacji ma istotniejszy wpływ na jakość współpracy rodzicielskiej, niżeli faktyczna równowaga w oddelegowanych obowiązkach (Feinberg, 2002). Zależność ta jest szczególnie widoczna w przypadku matek znajdujących się na etapie tranzykcji do rodzicielstwa, bowiem jak udowodniono (Terry, McHugh & Noller, 1991), od ich oceny zaangażowania ojców w obowiązki domowe zależy wzrost lub spadek jakości relacji małżeńskiej.

Prócz kwestii dotyczących podziału pracy, stworzony pod koniec ubiegłego wieku model współpracy rodzicielskiej składał się z trzech dodatkowych obszarów: poziomu okazywanego sobie wsparcia vs. lekceważenia, zakresu różnic widocznych w sposobach realizacji rodzicielstwa oraz stopnia zaangażowania rodziców w bezpośrednie interakcje z dzieckiem (McHale, 1995; Belsky, Crnic, Gable, 1995). Ten trzyczynnikowy model (uwzględniający podział prac domowych) posłużył jako podstawa teoretyczna wielu badań, które ostatecznie przyczyniły się do uzupełnienia go o kolejny, czwarty czynnik (McHale, Kuersten-Hogan, Rao, 2004), jakim jest sposób, w jaki rodzice zarządzają wzorcami wzajemnych interakcji.

Wzajemne okazywanie sobie wsparcia lub lekceważenia w sytuacjach związanych z realizacją ról rodzicielskich jest czynnikiem silnie powiązanim z relacją małżeńską, czy też partnerską. To, w jaki sposób rodzic będzie odpowiadać na zaobserwowane wysiłki rodzicielskie współmałżonka zależy w dużej mierze od tego, jak ocenia poziom kompetencji rodzicielskich partnera oraz czy uznaje znaczenie sprawowanej przez niego roli (McHale 1995, Belsky, Woodworth, Crnic, 1996). Badania pokazują, iż w kwestii opieki nad dzieckiem znacznie bardziej krytyczne i zaborcze bywają matki. Zjawisko, opisywane jako *maternal gatekeeping*, odnosi się do przypisywania sobie przez matkę pierwszeństwa do opieki i ogólnej odpowiedzialności za dziecko oraz do krytykowania sposobu, w jaki ojciec zajmuje się dzieckiem (Allen, Hawkins, 1999). Jak zostało udowodnione w badaniach (Allen, Hawkins, 1999; Fagan, Barnett 2003; McBride i in., 2005; za: Schoppe-Sullivan i in. 2008), „broniąca” postawa matek ma istotny wpływ na jakość współpracy rodzicielskiej, zaangażowanie ojców w opiekę, a także okazywany przez nich poziom kompetencji rodzicielskich. Z drugiej zaś strony, badania dowodzą, iż okazywane sobie wsparcie rodzicielskie, lub – według wcześniejszych badań – ogólne emocjonalne wsparcie okazywane przez ojców matkom doświadczającym depresji poporodowej ma wpływ na obniżenie jej nasilenia (Crnic, Greenberg, 1987; O’Hara, Swain, 1996, za: Feinberg, Kan, 2008).

Jakość współpracy rodzicielskiej zależy może również od stopnia w jakim rodzice dzielą poglądy na wychowanie dziecka. Od stopnia ich jedynomyślności w zakresie kwestii moralnych, szkolno-edukacyjnych, a także odnoszących się do bezpieczeństwa i dyscypliny zależy rozwój ich dziecka, co jest widoczne na każdym etapie jego życia (Deal, Halverson, Wampler, 1989; Block, Block, Morrison, 1981; Vaughn, Block, Block, 1988; za: Feinberg, 2002). Co więcej, jak dowodzą badania (Jouriles, Murphy, Farris 1991) brak porozumienia w zakresie wychowywania dziecka jest silniejszym predyktorem problemów w zachowaniu małych dzieci, niżeli ogólnie ujęty konflikt małżeński lub przystosowanie. Jednakże, jak podkreśla Feinberg (2002), tak jak w przypadku obiektywnej dysproporcji w delegowaniu obowiązków domowych, tak i w przypadku różnicy poglądów na wychowanie dziecka, sam fakt ich istnienia nie musi wywoływać negatywnych konsekwencji. Rodzice, którzy „są zgodni odnośnie tego, że się nie zgadzają” i którzy na bieżąco i z szacunkiem negocjują kompromis, mogą równoważyć brak jedynomyślności sztuką negocjacji.

Czynnik dołączony do modelu przez Feinberga obejmuje wzorce rodzinnych interakcji, w tym: konflikty, koalicje i równowagę (Feinberg, 2003). W tym ujęciu bierze się pod uwagę konflikty między rodzicami, których dziecko jest świadkiem, i które przyjmować mogą różną formę (również fizyczną). Jak ważne znaczenie ma ten czynnik dla rozwoju dziecka pokazują m.in. badania Owen i Cox (1997), którzy dowiedli, iż konflikt mający miejsce jeszcze przed narodzinami dziecka i trwający przez trzy miesiące po jego narodzinach ma związek z zaburzeniami w kształtowaniu się wzoru przywiązania dziecka

(na etapie 1 roku życia), niezależnie ciepłego, wrażliwego rodzicielstwa. Wzorce interakcji rodzinnych zależą również od tego, czy rodzice pozostają zasadniczo w koalicji, czy też relacje są poddane triangulacji (zarówno w jawny, jak i niejawny sposób), a także od relatywnej proporcjonalności poświęcanego dziecku czasu w sytuacjach, gdy rodzice spędzają go wspólnie, we troje (Feinberg, 2003).

W toku badań poświęconych współpracy rodzicielskiej zwrócono uwagę na jeszcze jeden obszar, mogący stanowić dodatkowy składnik omawianego konstruktów: podzielenie radości z rodzicielstwa (Feinberg, Brown, Kan, 2012). Badacze opisują ten czynnik jako specyficzny rodzaj bliskości wynikającej z bycia rodzicami, ze wspólnej celebracji osiągnięć i sukcesów rozwojowych dziecka (np. radość z pierwszego, samodzielnie wykonanego kroku, pierwszego słowa).

Wiadomym jest zatem, czym jest, z czego się składa i jakie znaczenie pełni współpraca rodzicielska w szerokim kontekście małżeństwa, rodzicielstwa i rozwoju dziecka. Równie ważne jest jednak zrozumienie uwarunkowań współpracy rodzicielskiej, wśród których badacze (Belsky, 1979; 1984; za: Doherty, Beaton, 2004; Feinberg, 2003) wymienili: aspekty indywidualne, rodzinne i związane z szerszym kontekstem rodzinnym. Badacze biorą pod uwagę zarówno czynniki indywidualne odnoszące się do rodziców (ich przekonania, emocje, doświadczany stres), jak i dziecka. Badania poświęcone wpływowi temperamentu dziecka na system rodzinny mają stosunkowo długą historię (Bell, 1968; za: Davis, Schoppe-Sullivan, Mangelsdorf, Brown, 2009), jednakże przez dłuższy czas były one ukierunkowane niemal wyłącznie na wczesną relację pomiędzy dzieckiem a matką, a gdy nareszcie poszerzono pole obserwacji, tak iż objęto nią współpracę rodzicielską, otrzymano dosyć niejednoznaczne wyniki. Część badań dowodzi, iż bardziej wymagający temperament dziecka (przejawiający się przede wszystkim większym nie zrównoważeniem emocjonalnym) ma negatywny wpływ na współpracę rodzicielską: co odbija się m.in., w ocenie ojców, którzy oceniają ją mniej pozytywnie (Van Egeren, 2004), a także w ich zachowaniach, które mają bardziej rywalizujący i narzucający się charakter (Lindsey, Caldera, Colwell, 2005). Jest to zgodne z założeniami teoretycznymi, bazującymi na podobnych zależnościach zaobserwowanych pomiędzy temperamentem dziecka a relacjami wewnątrz pary, jak również z wyprowadzonymi z ogólnych obserwacji wniosków, zgodnie z którymi, trudniejsze w opiece dziecko może czynić wysiłki rodziców mniej skutecznymi, a napotykanne trudności skutkować mogą zarówno doświadczaniem stresu, frustracji, poczuciem porażki, jak i wzajemnym obwinianiem się partnerów (Freiberg, 2003). Sprzeczne wyniki podają natomiast Berkman, Alberts, Carleton i McHale (2002; za: Davis, Schoppe-Sullivan, Mangelsdorf, Brown, 2009), twierdzący, że rodzice „bardziej wymagających” niemowląt wykazują lepszą współpracę w sytuacjach angażujących wszystkich trzech członków systemu. Badacze (Cook, Schoppe-Sullivan, Buckley, Davis, 2009) podają dwa możliwe wytłumaczenia tych niezgodności: związek pomiędzy temperamentem dziecka

a współpracą rodzicielską może, po pierwsze, mieć pośredni charakter (co oznacza obecność innego czynnika, np. jakości relacji małżeńskiej, pełniącej rolę mediatora), po drugie, zależeć od etapu rozwoju dziecka, przy czym większość z zebranych dotychczas badań dotyczy wczesnego etapu życia z dzieckiem. Obydwie hipotezy wymagają dalszych badań w tym zakresie.

Podsumowanie

Koncepcja współpracy rodzicielskiej pozwala na szczegółowy opis ukierunkowanych na dziecko interakcji rodzicielskich. Odnosi się do sposobu, w jaki matka i ojciec współdziałają ze sobą w realizacji zadań związanych z opieką i wychowaniem potomstwa. Jest czynnikiem złożonym i wielowymiarowym, biorącym pod uwagę różne aspekty relacji rodzicielskiej. Dotychczas przeprowadzone badania dają pogląd na mnogość i siłę związków współpracy rodzicielskiej z innymi czynnikami z zakresu życia rodziny, umieszczając omawiany konstrukt w centrum skomplikowanej sieci wzajemnie od siebie zależnych interakcji, mających miejsce w granicach systemów rodzinnych.

Niniejszy artykuł stanowi próbę opisania współpracy rodzicielskiej, a także ukazania jej w świetle prac różnych badaczy. Jego celem jest również zaakcentowanie potrzeby prowadzenia badań poświęconych współpracy rodzicielskiej na gruncie polskim, na którym omawiana koncepcja jest niemal zupełnie nieznaną. Odnosząc się do spostrzeżeń i wniosków zagranicznych badaczy można mieć nadzieję, iż szczegółowe zrozumienie koncepcji i wykorzystanie jej w rodzimych badaniach przyczyni się do dokładniejszego zrozumienia czynników warunkujących adaptację do rodzicielstwa, a to z kolei pomoże opracować efektywniejsze programy prewencyjne i interwencyjne, zmierzające do poprawy funkcjonowania systemu i tworzących go osób. W tym celu konieczne jest tworzenie dalszych opracowań teoretycznych, a także metod i narzędzi, za pomocą których możliwe byłoby zbadanie poziomu współpracy rodzicielskiej na gruncie polskim.

Bibliografia:

- Allen, S.M., & Hawkins, A.J. (1999). Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work, *Journal of Marriage and the Family*, 61, 199–212, doi: 10.1037/a0031259.
- Belsky, J., Woodworth, S., Crnic, K. (1996). Trouble in the second year: Three questions about family interaction, *Child Development*, 67, 556–578, doi: 10.2307/1131832.
- Belsky, J., Crnic, K., Gable, S. (1995). The determinants of coparenting in families with toddler boys: Spousal differences and daily hassles, *Child Development*, 66, 629–642, doi: 10.1111/j.1467-8624.1995.tb00894.x.

- Christopher, C., Umemura, T., Mann, T., Jacobvitz, D., Hazen, N. (2015). Marital Quality over the Transition to Parenthood as a Predictor of Coparenting, *Journal of Child and Family Studies*, 24 (12), 3636–3651, doi: 10.1007/s10826-015-0172-0.
- Cook, J.C., Schoppe-Sullivan, S.C., Buckley, C.K., Davis, E.F. (2009). Are Some Children Harder to Coparent than Others? Children's Negative Emotionality and Coparenting Relationship Quality, *Journal of Family Psychology*, 23 (4), 606–610, doi: 10.1037/a0015992
- Cowan, C.P., Cowan, P.A. (1988). Who does what when partners become parents: Implications for men, women, and marriage, *Marriage and Family Review.*, 12, 105-131, doi: 10.1300/j002v12n03_07.
- Cox, M. J., Paley, B. (1997). Families as systems, *Annual Review of Psychology*, 48, 243-267.
- Davis, E.F., Schoppe-Sullivan, S.J., Mangelsdorf, S.C., Brown, G.L. (2009) The Role of Infant Temperament in Stability and Change in Coparenting Across the First Year of Life, *Parenting: Science And Practice*, 9, 143–159, doi: 10.1080/15295190802656836
- Deutsch, F.M. (1999). *Halving it all: How equally shared parenting works*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Doherty, W.J., Beaton, J.A. (2004). Mothers and fathers parenting together, (in:) A.L. Vangelisti (ed.), *Handbook of family communication*, 269-286, Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Encyklopedia Katolicka*, (2006). Macierzyństwo, Tom XI, s. 730-731, Lublin. TN KUL.
- Encyklopedia Katolicka*, (2010). Ojcostwo, Tom XIV, s. 438, Lublin. TN KUL.
- Feinberg, M., Brown, LD., Kan, ML. (2012). A Multi-Domain Self-Report Measure of Coparenting, *Parenting, Science and Practice*, 12 (1), 1–21.
- Feinberg, M. E. (2002). Coparenting and the Transition to Parenthood: A Framework for Prevention, *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5 (3), 173–195.
- Feinberg, M., Kan, M.L. (2008). Establishing Family Foundations: Intervention Effects on Coparenting, Parent/Infant Well-Being, and Parent–Child Relations, *Journal of Family Psychoogy*, 22 (2), 253–263.
- Feinberg, M., Kan, M.L., Hetherington, E.M. (2007) Longitudinal study of coparenting conflict on adolescent maladjustment, *Journal of Marriage and Family*, 69, 687–702.
- Gable, S., Crnic, K., & Belsky, J. (1994). Coparenting within the family system: Influences on children's development, *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 43, 380-386, doi: 10.2307/585368.
- Jouriles, E.N., Murphy, C.M., Farris, A.M. (1991). Marital adjustment, parental disagreements about child rearing, and behavior problems in boys: Increasing the specificity of the marital assessment, *Child Development*, 62, 1424–1433, doi: 10.2307/1130816.

- Lewis, J.M., Owen, M.T., & Cox, M.J. (1988). The transition to parenthood: III. Incorporation of the child into the family, *Family Process*, 27, 411-421, doi: 10.1111/j.1545-5300.1988.00411.x.
- Lindsey, E.W., Caldera, Y., Colwell M. (2005). Correlates of Coparenting During Infancy, *Family Relations*, 54, 346-359.
- McHale, J.P., Kuersten-Hogan, R., Rao, N. (2004). Growing Points for Coparenting Theory and Research, *Journal of Adult Development*, 11 (3), 221-234, doi: 10.1023/b:jade.0000035629.29960.ed.
- McHale, J.P. (1995). Coparenting and triadic interactions during infancy: The roles of marital distress and child gender, *Developmental Psychology*, 31, 985-996, doi: 10.1037/0012-1649.31.6.985.
- McHale, J.P. (1997). Overt and covert coparenting processes in the family, *Family Process*, 36, 183- 201, doi: 10.1111/j.1545-5300.1997.00183.x
- McHale, J.P. (2007). When infants grow up in multi-person relationship systems, *Infant Mental Health Journal*, 28(4), 370-392.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*, Cambridge: Harvard University Press.
- Owen, M.T., Cox, M. (1997). Marital conflict and the development of infant-parent attachment relationships, *Journal of Family Psychology*, 11, 152-164.
- Palkovitz, R., Fagan, J., Hull, J. (2014). Coparenting and children's well-being, (in:) N.J. Cabrer, C.S. Tamis-LeMonda (eds.), *Handbook of Father Involvement: Multidisciplinary Perspectives*, 202-219, New York: Routledge.
- Patterson, C.J., Sutfin, E.L., Fulcher, M. (2004). Division of Labor Among Lesbian and Heterosexual Parenting Couples: Correlates of Specialized Versus Shared Patterns, *Journal of Adult Development*, 11 (3), 179-189, doi: 10.1023/b:jade.0000035626.90331.47.
- Pinsof, W.M. (1992). Toward a Scientific Paradigm for Family Psychology: The Integrative Process Systems Perspective, *Journal of Family Psychology*, 5 (3-4), 432-447, doi: 10.1037/0893-3200.5.3-4.432.
- Satir, V. (1972). *Peoplemaking*, Palo Alto, CA: Science and Behavior Books.
- Satir, V. (1988). *The New Peoplemaking*, Mountain View, CA: Science and Behavior Books.
- Schoppe, S.J., Mangelsdorf, S.C., Frosch, C.A. (2001). Coparenting, family process, and family structure: Implications for preschoolers' externalizing behavior problems, *Journal of Family Psychology*, 15, 526-545, doi: 10.1037/0893-3200.15.3.526.
- Schoppe-Sullivan, S.J., Cannon, E.A., Brown, G.L., Mangelsdorf, S.C., Szewczyk-Sokołowski, M. (2008). Maternal Gatekeeping, Coparenting Quality, and Fathering Behavior in Families With Infants, *Journal of Family Psychology*, 22 (3), 389-398, doi: 10.1037/0893-3200.22.3.389.

- Terry, D.J., McHugh, T.A., Noller, P. (1991). Role dissatisfaction and the decline in marital quality across the transition to parenthood, *Australian Journal of Psychology*, 43, 129–132, doi: 10.1080/00049539108260136.
- Van Egeren, L.A. (2004). The development of the coparenting relationship over the transition to parenthood, *Infant Mental Health Journal*, 25 (5), 453–477, doi: 10.1002/imhj/20019.